

Realizace prvků ÚSES v podmínkách státní organizace

Libuše Šamánková

Zemědělská vodohospodářská správa (dříve SMS) intenzivně přispívá k obnově krajinné zeleně. Počátkem 90.let se jednalo zejména o výsadby spojené s institutem tzv. náhradních rekultivací (ozelenění v rámci budovaných protierozních opatření, realizace prvků místních ÚSES). U prvních modelových výsadeb poskytovala ZVHS (tehdejší SMS) metodickou a koordinační činnost zemědělským družstvům, jakožto příjemcům účelově vázaných dotací. V následujících letech byly realizace prvků ÚSES podpořeny ze strany ZVHS zejména výkonem inženýrské činnosti pro obce. Brněnská Kancelář ZVHS se zaměřila na oblast Politaví - oblast s výrazným antropogením zatížením a vysokým stupněm zornění půdy. V tomto území bylo v součinnosti s tamními obcemi realizováno několik biocenter, biokoridorů a rovněž tak interakčních prvků místních ÚSES. Tyto první realizace byly finančně podpořeny MŽP prostřednictvím Programu péče o krajinu. Příkladný je zejména postoj obce Žatčany, která začátkem 90.let realizovala dvě biocentra místního ÚSES s 80% účastí státu a v následujících letech svědomitě zajišťovala z obecního rozpočtu financování pěstební péče o vysazené porosty. Výsledkem je životaschopný stabilizovaný porost, který má veškeré předpoklady k tomu, aby začal plnit základní funkce vyplývající z teorie ÚSES.

Od roku 1995 bylo v rámci Programu revitalizace říčních systémů založeno několik prvků místních ÚSES. Vzhledem k vodohospodářskému zaměření naší organizace se jedná o prvky vytvářené zejména v blízkosti drobných vodních toků. Příkladem může být jedna z prvních revitalizačních akcí - revitalizace Tvaroženského potoka realizovaná na kat. území Tvarožná a Sivice na okrese Brno - venkov, nebo v současné době realizovaná revitalizace Starovičského potoka na okrese Břeclav, kat. území Starovičky. Cílem obou výše zmíněných akcí bylo, vedle dalších opatření, založení biocentra mokřadního typu místního ÚSES. U revitalizace Tvaroženského potoka byly v rámci navržené sítě ÚSES vytvořeny základy dvou biocenter o celkové výměře 3,75ha. Výsadby byly dokončeny v roce 1996. V katastrálním území Starovičky se v současné době dokončuje biocentrum „U rybníka“ na soutoku Starovičského potoka a toku Štinkavka. Celková výměra řešené plochy činí 4,49ha, z toho nově vytvořená vodní plocha zaujímá výměru 0,79ha, volné plochy rákosin a doprovodné výsadby jsou na ploše 3,7ha. Jedná se o skupinový typ výsadby se zastoupením dřevin tvrdého i měkkého luhu, celkem bude vysazeno 1300 ks stromů a 1800 ks keřů. Veškeré práce spojené s realizací biocentra mají být ukončeny v roce 2003. Do roku 2007 bude zajišťována pěstební péče o vysazené porosty, poté se předpokládá vývoj nově vytvořeného mokřadu s minimem antropogenních zásahů. Lokalita však bude pravidelně monitorována, a to jak z hlediska rozvoje rostlinných, tak i živočišných společenstev.

Všichni si jistě uvědomujeme, jak důležitá je obnova zeleně v krajině. A to ať už se jedná o obnovu lesních či lučních porostů, drobných remízů nebo liniových výsadeb. Toky jako významné krajinné prvky jsou důležitou součástí koncepčních návrhů řešících obnovu ekologické stability krajiny. Často jsou jako biokoridory či interakční prvky začleňovány do navržené sítě ÚSES.

Následující stat' je věnována problematice břehových a doprovodných porostů při drobných vodních tocích. Vedle investičních akcí a běžné údržby toků se činnost ZVHS zaměřuje i na obnovu břehových porostů toků náležících do správy ZVHS. Na tuto činnost jsou čerpány neinvestiční prostředky přidělované prostřednictvím MZE ČR a rovněž tak

dotace z Programu péče o krajinu MŽP ČR. Názory na způsob obnovy břehových a doprovodných porostů podél vodních toků se často liší. A to jak mezi vodohospodáři a pracovníky ochrany přírody, tak i mezi správci toků a vlastníky příbřežních pozemků. Ve svém příspěvku se záměrně nezabývám otázkou výsadeb na nízkých sypaných hrázcích u vodních nádrží a ohrázených toků.

U výsadeb je často diskutovanou otázkou lokalizace dřevin v rámci koryta toku. Z hlediska bezpečného převádění větších průtoků se nedoporučuje vysazování dřevin uvnitř vlastního koryta toku, jen v ojedinělých případech je tolerováno jejich umístění v horní třetině koryta. Dřeviny jsou správci drobných vodních toků většinou vysazovány liniově v druhově kompaktních menších skupinách na úrovni břehové hrany, doprovodné porosty jsou zejména z důvodu zjednodušení následné péstební péče vysazovány v řadách podél koryta toku. Realizaci doprovodných porostů toků výrazně usnadňují komplexní pozemkové úpravy, jejichž prostřednictvím jsou pozemky pro tyto účely vyčleněny a majetkoprávně dořešeny.

Změnu v přípravě a projednávání obnovy břehových porostů přinesl nový zákon č. 254 / 2001 Sb., o vodách. V souladu s § 47 je správce vodního toku povinen udržovat břehové porosty na pozemcích koryt vodních toků nebo na pozemcích sousedících s korytem toku tak, aby se nestaly překážkou při povodňových situacích. Správce tedy provádí péstební zásahy a při obnově břehového porostu je povinen respektovat přirozené stanovištní podmínky. V případě, kdy pozemek pod korytem toku není ve vlastnictví správce toku (většina koryt drobných vodních toků), musí správce postupovat v součinnosti s vlastníky pozemků. Dle právního výkladu se však od vlastníka pozemku, kde má být proveden zásah do břehového porostu, neočekává aktivní forma spolupráce, stačí nevyjádření jeho nesouhlasu. Správce toku je dále oprávněn v souladu s § 49 odstraňovat nebo nově vysazovat stromy a keře na pozemcích při korytě toku. Vzhledem k tomu, že u většiny drobných vodních toků jsou i příbřežní pozemky majetkem soukromých vlastníků, je i v tomto případě jednání s vlastníky nezbytnou součástí předrealizační přípravy. Z výkladu zákona dále vyplývá, že vlastníci příbřežních pozemků by měli správci toku umožnit výkon jeho oprávnění (týká se mimo jiné zásahu do doprovodného porostu toku). V praxi však dochází poměrně často k neshodám s vlastníky, a to zejména v případě obnovy břehových porostů po předchozím vykácení stávajících přestárých porostů. Tento zákrok se děje na základě vydaného správního rozhodnutí a tato činnost je pak považována za zákonnou povinnost správce toku a správce není tudíž oprávněn čerpat pro tento účel dotaci. Na druhé straně však na údržbu toků, kam spadá i obnova břehových porostů, je každoročně přidělován poměrně konstantní objem finančních prostředků.

Na základě Katastrálního zákona (zákon č.344/92 Sb., ve znění pozdějších předpisů) jsou porosty jednoznačně součástí pozemku, na kterém rostou, tudíž v případě jejich odtěžení dřevní hmota náleží vlastníkovi pozemku. Na druhé straně má správce toku nárok ze strany vlastníka na úhradu nákladů spojených s výsadbou a udržováním těchto porostů. V případě, že zajišťoval i kácení, má nárok i na úhradu nákladů spojených s těžbou dřevní hmoty. V praxi je však tento systém velmi těžko proveditelný, ať už z hlediska zpětného dokladování nákladů vložených do porostů za posledních 40 či 50 let. Zaměření toku, včetně identifikace parcel znamená neúměrné zvyšování nákladů z prostředků státního rozpočtu. Celý proces je zdoluhavý, navíc v případě nepřesného vyznačení vlastnických hranic hrozí nebezpečí majetkoprávních sporů o vytěženou dřevní hmotu.

Plněním povinností správce toku nesmí docházet k rozporu se zájmy ochrany přírody, zejména zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Současně § 50 (vodního zákona) ukládá řadu povinností i vlastníkoví pozemku, na kterém se nachází koryto vodního toku. Vlastník musí mimo jiné strpět na svém pozemku jak vlastní koryto vodního toku, tak i břehové porosty. V souladu se zněním § 51 je vodoprávní úřad oprávněn zakázat vlastníkům pozemků sousedících s vodními toky kácet stromy a keře zabezpečující stabilitu koryta vodního toku.

Obnova břehových a doprovodných porostů zůstává významnou součástí povinností správce toku. Z hlediska platné legislativy je však tato činnost náročná zejména v oblasti majetkoprávního projednání a tím se podstatně prodlužuje časová náročnost přípravy. Dalším problémem je dlouhodobý nedostatek finančních prostředků, které jsou státem poskytovány na správu drobných vodních toků. Tento stav vede správce k upřednostňování zejména havarijních údržeb a na tzv. nadstavbové činnosti, kam lze zahrnout i obnovu břehových a doprovodných porostů, zbývají značně omezené finanční prostředky. Totéž platí i při vyčleňování finančních prostředků na následnou péstební péči u nově realizovaných výsadeb.

Podhodnocení finanční rezervy na péstební péče však není zdaleka jen záležitostí správců toků, jedná se o jev poměrně častý i u obcí. V dotační politice státu je proto důležitá i přímá finanční zainteresovanost obcí na realizaci těchto opatření.

Obnova břehových a doprovodných porostů drobných vodních toků by měla zaujmout i jiné postavení jak ve společenském hodnocení, tak i u samotných správců toků. Měla by se stát opatřením rovnocenným přinejmenším s běžnou klasickou údržbou koryt toků. Obnova břehových a doprovodných porostů drobných vodních toků je jednou z podmínek pro posílení ekologické stability těchto významných liniových prvků krajiny.

Ing. Libuše Šamánková, Zemědělská vodohospodářská správa, Kancelář Brno